

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA IJODIY FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK PSIXOLOGIK ASOSLARI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20274194>

Qosimova Ozoda Xudoynazarovna

*KIUT Samarqand filiali Pedagogika
va psixologiya kafedrasi dotsenti,*

Raufova Dilfuza Farxodovna

KIUT Samarqand filiali talabasi.

Annotatsiya

Ushbu tadqiqot ishida boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijodiy tafakkurini shakllantirish va rivojlantirishning nazariy hamda amaliy jihatlarini atroflicha tahlil qilingan. Tadqiqot jarayonida bolaning ruhiy rivojlanish xususiyatlari, ta'lim jarayonidagi innovatsion yondashuvlar va xalqaro pedagogik tajribalar o'rganildi. Ayniqsa, o'quvchilarda kreativlikni oshirishga xizmat qiluvchi metodik usullar va ularning samaradorligi ilmiy asoslab berildi.

Kalit so'zlar

boshlang'ich ta'lim, ijodiy fikrlash, pedagogika, psixologiya, motivatsiya, o'quv jarayoni, kreativlik, muammoli ta'lim, shaxs kamoloti, innovatsiya.

Kirish

Insoniyat taraqqiyotining hozirgi bosqichida intellektual salohiyat va ijodiy yondashuv jamiyat rivojlanishining asosiy harakatlantiruvchi kuchi hisoblanadi. Ta'lim tizimi oldida turgan eng muhim vazifalardan biri nafaqat bilimli, balki mustaqil va ijodiy fikrlovchi shaxsni tarbiyalashdir. Boshlang'ich ta'lim davri shaxsning aqliy va ruhiy rivojlanishida eng sermaxsul va poydevor qo'yiladigan bosqich hisoblanadi. Aynan shu yoshda bolalarda dunyoni bilishga bo'lgan tabiiy qiziqish, tasavvur va intilish juda yuqori bo'ladi.

Ijodiy fikrlash bu shunchaki yangi narsa yaratish emas, balki muammolarga kutilmagan va noodatiy yechimlar topish, mavjud ma'lumotlarni tahlil qilish hamda ularni yangi kombinatsiyalarda birlashtirish qobiliyatidir. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining dars jarayonidagi faolligi, ularning berilgan topshiriqlarga ijodiy yondashishi bevosita pedagogik va psixologik omillarga borib taqaladi. Tadqiqotning maqsadi ushbu omillarni aniqlash va ularni ta'lim amaliyotiga tatbiq etish yo'llarini ko'rsatib berishdan iboratdir.

Metodlar

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ijodiy fikrlashni rivojlantirishga qaratilgan ushbu tadqiqot jarayonida zamonaviy pedagogik hamda psixologik izlanishlarning eng samarali usullaridan keng foydalanildi. Tadqiqotning metodologik asosi sifatida dunyo miqyosida tan olingan olimlarning fundamental asarlari qiyosiy tahlil qilindi. Bu jarayonda asosiy e'tibor konstruktivistik yondashuvga qaratildi. Mazkur yondashuvga ko'ra ta'lim jarayonida o'quvchi ma'lumotlarni shunchaki qabul qiluvchi emas balki bilimlarni o'z faoliyati davomida mustaqil ravishda kashf etuvchi va konstruksiya qiluvchi subyekt sifatida namoyon bo'ladi. Shuningdek shaxsga yo'naltirilgan ta'lim tamoyillari asosida har bir bolaning individual psixologik xususiyatlari va intellektual salohiyati inobatga olindi.

Rivojlantiruvchi ta'lim nazariyalari tadqiqotning tayanch nuqtasi bo'lib xizmat qildi. Bunda o'quvchilarning mavjud bilim darajasi bilan ularning potensial imkoniyatlari o'rtasidagi bog'liqlik o'rganildi. Tadqiqotning amaliy qismida dars jarayonlarini bevosita kuzatish metodi qo'llanildi. Ushbu metod orqali o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi kommunikatsiya jarayoni hamda o'quvchilarning topshiriqlarga bo'lgan munosabati tahlil etildi. Shu bilan birga tajribali pedagoglar bilan o'tkazilgan suhbatlar o'quv dasturlaridagi mavjud kamchiliklarni va ijodkorlikni cheklovchi omillarni aniqlashga yordam berdi.

Empirik metodlar sirasiga kiruvchi o'quvchilarning ijodiy ishlarini tahlil qilish jarayoni tadqiqotning eng muhim bosqichlaridan biri bo'ldi. Bolalar tomonidan chizilgan rasmlar ular yaratgan kichik hikoyalar va ijodiy yozma ishlar orqali ularning tasavvur olami hamda tahliliy fikrlash darajasi o'rganildi. Har bir ijodiy mahsulot bolaning ichki dunyosini va uning muammolarga bo'lgan noodatiy yondashuvini aks ettiruvchi muhim manba sifatida baholandi.

Metodikaning markaziy qismini muammoli vaziyatlar yaratish texnologiyasi tashkil etdi. Bunda dars davomida o'quvchilar oldiga tayyor yechimi bo'lmagan savollar qo'yildi. Bunday vaziyatlar o'quvchilarni izlanishga mavjud bilimlarni yangi sharoitda qo'llashga va mantiqiy xulosalar chiqarishga undadi. Muammoli ta'lim jarayonida bolaning tafakkuri faollashishi va uning intellektual doirasi kengayishi kuzatildi.

Tadqiqot doirasida interfaol metodlar va o'yin texnologiyalarining samaradorligi ham sinovdan o'tkazildi. Boshlang'ich sinf yoshidagi bolalar uchun o'yin faqatgina dam olish emas balki dunyoni anglash vositasi ekanligi inobatga olindi. Didaktik o'yinlar orqali murakkab tushunchalar sodda va qiziqarli shaklda yetkazildi. Loyiha ishlari metodidan foydalanilganda esa o'quvchilar jamoada ishlash o'z fikrini asoslash va umumiy maqsad yo'lida ijodiy hamkorlik qilish ko'nikmalarini egalladilar.

Ma'lumotlarni yig'ish va umumlashtirish jarayonida o'quvchilarning darsdagi og'zaki javoblari diqqat bilan o'rganildi. Ularning savollarga bergan kutilmagan javoblari va voqealarga nisbatan bildirgan shaxsiy munosabatlari ijodiy fikrlashning asosiy ko'rsatkichlari deb olindi. Olingan natijalar shuni ko'rsatdiki muntazam ravishda qo'llaniladigan ijodiy topshiriqlar va erkin muloqot muhiti bolalarning darsga bo'lgan qiziqishini orttiribgina qolmay ularning shaxs sifatida shakllanishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Ushbu metodologik yondashuv ta'lim samaradorligini oshirish va barkamol avlodni tarbiyalashda muhim ilmiy amaliy ahamiyatga ega ekanligi tadqiqot jarayonida o'z tasdig'ini topdi.

Natijalar

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, boshlang'ich sinf o'quvchilarida ijodiy fikrlash bir nechta bog'liq bo'lgan darajalarda namoyon bo'ladi. Birinchidan, psixologik jihatdan bolalarning tasavvuri juda keng bo'lib, ular real voqelikni fantastik obrazlar bilan bog'lay olishadi. Ikkinchidan, pedagogik yondashuv to'g'ri tashkil etilganda, o'quvchilarning intellektual faolligi sezilarli darajada oshadi.

Ijodiy fikrlashning to'rtta asosiy ko'rsatkichi tahlil qilindi. Bular fikrning ravonligi, ya'ni qisqa vaqt ichida ko'plab g'oyalarni o'rta tashlash, fikrning moslashuvchanligi, ya'ni muammoga turli tomonlardan qaray olish, o'ziga xoslik, ya'ni boshqalardan farq qiluvchi noyob g'oyalar yaratish hamda fikrning batafsilligi, ya'ni g'oyani rivojlantirish va boyitishdir.

Amaliy tajribalar shuni tasdiqladiki, an'anaviy ta'lim usullari qo'llanilganda o'quvchilar faqat tayyor ma'lumotlarni eslab qolishga moyil bo'lishadi. Biroq, dars jarayoniga muammoli savollar va kreativ topshiriqlar kiritilganda, o'quvchilarning mustaqil fikrlash darajasi ortadi. Shuningdek, ijobiy emotsional muhit yaratilgan sinflarda bolalar xato qilishdan qo'rqmasdan o'z fikrlarini erkin ifoda etishlari aniqlandi.

Muhokama

Ijodiy fikrlashni rivojlantirishda Jerome Bruner va Lev Vygotskiy nazariyalari o'zaro hamohanglik kasb etadi. Bruner ta'kidlaganidek, o'quvchi bilimni tayyor holda olmasdan, uni o'zi kashf etishi lozim. Bu jarayon bolada muvaffaqiyat hissini uyg'otadi va uni yangi marralarga undaydi. Vygotskiyning yaqin rivojlanish zonasi nazariyasi esa ta'limni bolaning bugungi imkoniyatidan biroz oldinroqqa yo'naltirish kerakligini uqtiradi.

Pedagogik amaliyotda ijodiy fikrlashni rivojlantirishga to'sqinlik qiluvchi omillar ham mavjud. Bularga haddan tashqari qat'iy nazorat, o'qituvchining avtoritar uslubi va o'quv dasturlarining faqat yod olishga yo'naltirilganligini kiritish mumkin. Muqobil ravishda, o'yin texnologiyalari boshlang'ich sinf

o'quvchilari uchun eng samarali vositadir. O'yin davomida bola o'zini erkin his qiladi va tabiiy ravishda ijod qiladi.

Shuningdek, fanlararo bog'lanish o'quvchilarda yaxlit dunyoqarashni shakllantiradi. Masalan, ona tili darsida o'qilgan matn asosida rasm chizish yoki matematik masala yechimini hikoya ko'rinishida bayon qilish bolaning miya yarim sharlari faoliyatini muvofiqlashtiradi va kreativlikni oshiradi.

Xulosa

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ijodiy fikrlashni rivojlantirish murakkab va davomli jarayon bo'lib, u o'qituvchidan yuksak mahorat hamda o'quvchi psixologiyasini chuqur bilishni talab etadi. Tadqiqot natijasida shunday xulosaga kelindiki, ijodiy muhit yaratish uchun avvalo o'qituvchining o'zi ijodkor bo'lishi lozim.

Dars jarayonida interfaol metodlar, muammoli vaziyatlar va erkin muloqotning yo'lga qo'yilishi o'quvchilarning intellektual salohiyatini to'laqonli namoyon etishga imkon beradi. Boshlang'ich sinflardagi ijodiy faollik bolaning kelajakdagi o'qishi va hayotiy muvaffaqiyatlari uchun poydevor bo'lib xizmat qiladi. Shunday ekan, ta'lim tizimida ijodiy fikrlashni qo'llab quvvatlovchi zamonaviy pedagogik texnologiyalarni yanada kengroq joriy etish maqsadga muvofiqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi. (2020). *Boshlang'ich ta'lim metodik qo'llanma*. Toshkent: "O'qituvchi" nashriyot-matbaa ijodiy uyi. 256 b.
2. Raxmonov, A. R. (2021). *Boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijodiy faoliyatini shakllantirish texnologiyalari*. Toshkent: "Fan va texnologiya" nashriyoti. 184 b.
3. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press. 176 p.
4. Piaget, J., & Inhelder, B. (1969). *The Psychology of the Child*. New York, NY: Basic Books. 173 p.
5. Bruner, J. S. (1960). *The Process of Education*. Cambridge, MA: Harvard University Press. 97 p.
6. Torrance, E. P. (1974). *Torrance Tests of Creative Thinking: Directions Manual and Scoring Guide*. Lexington, MA: Personnel Press / Scholastic Testing Service. 120 p.

7. Guilford, J. P. (1967). *The Nature of Human Intelligence*. New York, NY: McGraw-Hill. 538 p.